

Overleven tussen bestrijding en bescherming

Ganzen zijn prachtvogels!

Maarten Loonen, november 2015

Wie over het leven van ganzen nadenkt, koestert meestal tegenstrijdige gedachten en gevoelens. Enerzijds zijn ganzen bewonderenswaardige vogels die jaarlijks pendelen tussen het Hoge Noorden, waar zij overzomereren, en onze gematigde streken, waar zij overwinteren. Het probleem is echter dat grote aantallen besloten lijken te hebben om het hele jaar door in ons land te verblijven. Een belangrijke reden daarvoor is het feit dat ons land ganzen heel veel te bieden heeft. Uitgestrekte gebieden met monoculturen van voedsaam gras en landbouwgewassen bijvoorbeeld, maar ook veiligheid, want predatoren spelen in ons land geen rol van betekenis. Kortom, ganzen verblijven steeds langer in Nederland. Dat vinden veel agrariërs lastig of schadelijk. Schiphol ook. Veel stadsmensen vinden ganzen alleen maar mooi. Hoe gaan we met dat ganzendilemma om anno 2015? Bestrijden? Gedogen? Beschermen? Door wie en hoe? Wetenschappelijk verantwoorde feiten zijn en blijven in ieder geval de basis. Van welk plan of welke methode dan ook!

In de wereld der vogels nemen wij mensen een heel aparte plaats in; nu eens als vrienden en beschermers, maar vaak ook als de ergste vijanden.

Adolf Portmann, De wonderse wereld der vogels, L.J. Veen, Amsterdam, 1965

Het veranderende gedrag van ganzen

Ganzen zijn relatief grote vogels die behoren tot de familie Anatidae. Het zijn echte grazers die in onze lage landen profiteren van de intensieve landbouw en bemeste weidevelden. In de zomer broeden zij in het Hoge Noorden en leven ze van planten die op de toendra's groeien. In de winter trekken zij naar groenere en dus zuidelijker streken. Het probleem is dat steeds meer ganzen permanent, zomer en winter, in onze streken blijven. De belangrijkste reden daarvoor is het feit dat ons waterrijke land hen monoculturen van voedsaam gras- en bouwland biedt waar natuurlijke vijanden nauwelijks voorkomen. Met andere woorden: Nederland is een ganzenparadijs.

Welke soorten ganzen verdienen bescherming?

Trekganzen zijn wettelijk beschermde vogels. Ganzen die in ons land overzomereren zijn dat in principe ook, maar in het geval van voortdurende overlast en schade kunnen provinciale besturen vrijstellingen verlenen en tot beheer (laten) overgaan. Het betreft vooral grauwe ganzen (*Anser anser*), en in toenemende mate ook brandganzen (*Branta leucopsis*). Daarnaast komen in Nederland exotische ganzen voor die hier van nature niet voorkwamen. Dat

zijn nijlganzen (*Alopochen aegyptiaca*), Canadese ganzen (*Branta canadensis*) en ganzen die gedomesticeerd en gefokt zijn. In de winter richten ganzen in verhouding weinig schade aan want graslanden zijn dan in ruste en de meeste gewassen zijn voordat de ganzen arriveren al geoogst. In 2014 werd voor dertien miljoen euro aan boeren uitgekeerd door het Faunafonds. Dat bedrag betrof niet alleen schade maar ook beheersovereenkomsten.

Beïnvloeding van de leefomstandigheden

In algemene zin is de beheersing van plaagdierpopulaties gebaseerd op de beïnvloeding van de omstandigheden die het voortplantingssucces bepalen. In het geval van overzomerende ganzen zijn die mogelijkheden beperkt. In praktische zin is het lastig om ganzen naar gebieden te lokken waar ze minder schade veroorzaken. Met het tijdig onderploegen van oogstresten rondom Schiphol zijn inmiddels goede ervaringen opgedaan. De akkers worden daarmee onaantrekkelijker voor ganzen. Het aanwijzen en inrichten van ganzenfoerageergebieden of rustgebieden, waarbinnen ganzen met rust worden gelaten, is een mooi idee. Dat idee is door mensen natuurlijk goed bedoeld, maar het moet wel door ganzen worden 'begrepen'. Het ministerie van LNV streeft ernaar dat beschermde winterganzen de beschikking krijgen over tachtigduizend hectare foerageer- en gedooggebied. De problemen worden veroorzaakt door de overzomerende ganzen. Wanneer er daar 'teveel' van zijn, blijft er voor de wintergasten 'te weinig' over.

Het Ganzenakkoord van 2013

Het verjagen, en vooral het doden, van ganzen roept bij mensen begrijpelijke, uiteenlopende en vaak heftige emotionele reacties op. De standpunten lopen uiteen van volledige bescherming van ganzen tot drastische beperking van de aantallen door doding. Bij dergelijke emotionele dilemma's is het altijd van belang dat alle betrokkenen over objectieve feiten kunnen beschikken. Daarna pas is een zinvolle discussie mogelijk. En na een politieke discussie is de weg vrij voor het formuleren van een werkbaar compromis. Het compromis hield in dat wintergan-

zen met rust zullen worden gelaten. Dat compromis heeft ook een naam gekregen: Het Ganzenakkoord, dat werd ondertekend door acht betrokken organisaties: De12Landschappen, Federatie Particulier Grondbezit (FPG), Land- en Tuinbouw Organisatie Nederland (LTO), Natuurmonumenten, Stichting Agrarisch en Particulier Natuur- en Landschapsbeheer Nederland (APnL), Staatsbosbeheer, Vogelbescherming Nederland en het Interprovinciaal Overleg (IPO).

Het akkoord beoogt het binnen vijf jaar terugdringen van de overzomerende inheemse populaties en de schades naar het niveau van 2005. Uitgangspunt is het in stand houden van een goed evenwicht tussen bescherming van inheemse ganzen en schadebeperking. De populaties exotische en verwilderde gedomesticeerde ganzen zullen zo klein mogelijk worden gemaakt. Uiteraard moet het akkoord worden vertaald in concrete kosten en aantallen ganzen. De aangerichte schade is daarbij leidend, niet de aantallen ganzen. Een voorbeeld: De zomerschade door 100.000 grauwe ganzen werd vastgesteld op 500.000 euro. Dat is het bedrag dat in het jaar 2005 door het Faunafonds werd uitgekeerd. Voor brandganzen is het referentiejaar 2011. Toen waren 50.000 ganzen aanwezig en werd 100.000 euro uitgekeerd. LTO heeft zich in december 2013 al van het Ganzenakkoord gedistantieerd. Het feit dat doding tijdens de winterperiode niet mogelijk is, was daar een belangrijke oorzaak van. Vooral in Friesland veroorzaken winterganzen in het voorjaar schade. Het officiële G8 akkoord veranderde in een officieus G7 akkoord.

Het is een onweerlegbaar feit dat al die ganzen gras eten en dat hun gedrag schade kan berokkenen aan landbouwbedrijven. Hoe groot die schade dan precies is, wordt al een stuk lastiger om vast te stellen. Soms eten ganzen juist op momenten in percelen die dan niet daadwerkelijk door boeren worden gebruikt en dus hoeft dat niet als schade te worden gezien. Er is zeker voor tonnen aan schade uitgekeerd in gebieden waar die er amper of niet was, gewoon omdat het ganzenbeleid een deel van de boeren vooraf al betaalt voor ganzenopvang.

Maarten Loonen, december 2013

Van een landelijke naar een provinciale aanpak

Na de ontploffing van het nationale Ganzenakkoord, werd het ganzenbeleid een provinciale aangelegenheid. Als voorbeeld van een provinciaal ganzenplan schetsen we hier de aanpak in Friesland. In september 2014 werd de 'Fryske Guozzenoanpak' vastgesteld dat erop is gericht

Canadese gans (*Branta canadensis*).
Foto: Janet Tiwary

Nijlgans (*Alopochen aegyptiaca*).
Foto: Martien Brand (CC BY 2.0)

Brandganzen (*Branta leucopsis*). Foto: Maky Orel

Grauwe ganzen (*Anser anser*).

om de landbouwschade door populaties ganzen te verminderen. Ook in Friesland blijven steeds meer ganzen overzomereren. Van 7.000 in 2005 tot 60.000 in 2014. Afgesproken is dat de huidige winterrust van twee maanden bij een succesvolle vermindering van de populaties overzomerende ganzen verlengd zal worden tot vier maanden. In Friesland werd met ingang van 2015 een begin gemaakt met de gassing van ganzen. Naar verwachting zal de nieuwe aanpak gaan leiden tot een verbeterde bescherming van overwinterende trek ganzen.

Schiphol

Tijdens een landing op Schiphol kan een menselijke luchtreiziger zelf waarnemen waarom ook ganzen graag op Schiphol landen. Naast de officiële landingsbanen weliswaar. Wat je daar ziet is gras, gras en sloten. Hoe onaantrekkelijker Schiphol en de aangrenzende akkers voor ganzen zijn, hoe beter dat is voor de vliegveiligheid. Toch ontstaat het grootste risico nog steeds wanneer ganzen niet landen maar overvliegen.

Methoden van doding

Van overheidswege werd besloten dat de bescherming van ganzen grenzen kent en dat duurzame reductie van populaties wordt toegestaan door middel van doding. De vraag rijst dan onmiddellijk welke methoden humaan zijn en dus ethisch verantwoord. Schieten heeft als nadeel dat ganzen verstoord worden en daardoor verhuizen. Aangeschoten, gewonde vogels zijn nauwelijks te voorkomen. Schieten veroorzaakt in ieder geval veel vliegbewegingen.

Het prikken van eieren heeft als nadeel dat het opsporen ervan arbeidsintensiever en ineffectiever is dan het doden van broedvogels. Anno 2015 wordt het vangen en doden van ganzen met kooldioxide als meest effectief en duurzaam geaccepteerd.

Het idee van Schiphol als natuurgebied zal moeten worden losgelaten. Schiphol heeft in het afgelopen jaar al 9.500 m² aan zonnepanelen geplaatst op het luchthaventerrein. Schiphol zou ook een nieuw centrum van hoogwaardige glastuinbouw en glasbloementeelt kunnen worden. Een flink deel van de in totaal 2.787 hectare kan daar in principe beschikbaar voor worden gemaakt. In het hart van Nederland Distributieland en dichtbij veiligen. Veilige start- en landingsbanen tussen glas en zonnepanelen! Vogelvoedsel zal daar nauwelijks nog te vinden zijn. Extra werkgelegenheid wel. Op veilige afstand van Schiphol kan dan nieuwe natuur worden gecreëerd.

Niko Koffeman, lid Eerste Kamer PvdD en Albert Weijman, KAD (Joop.nl, februari 2013)

teerd. In december 2012 publiceerde de Raad voor Dierenangelegenheden de Richtsnoer Ganzendoden. De gangbare methoden en minderheidsstandpunten werden daarin toegelicht. Dat rapport oordeelde het doden van ganzen in een mobiele vergassingsinstallatie de meest geëigende methode van doding, temeer omdat daarmee het transport van levende dieren wordt voorkomen. Koolzuurgas heeft een snelle verdoovende werking waarna de dood na enkele minuten intreedt. Onlangs werd CO₂ daartoe door de Europese Unie als biocide toegelaten. Duke Faunabeheer uit Lelystad is momenteel het enige bedrijf dat de CO₂-methode toepast. Na een periode van jaarlijkse ontheffingen voor een gebied van twintig kilometer rondom Schiphol werd koolzuurgas als biocide

voor ganzen wettelijk toegelaten en werd dit bedrijf ook aangewezen om de CO₂-methode per 1 juni 2015 in het gehele land te mogen toepassen.

Het vangen en doden van ganzen

Het vangen en doden van grote groepen ganzen vereist vakmanschap en kennis van de biologie en met name van het vluchtgedrag van ganzen. Het vangen begint rond 1 juni bij het begin van de ruiperiode. De vogels kunnen dan niet meer vliegen en zijn dan extra kwetsbaar. Brand ganzen en Canadese ganzen blijven als groep bij elkaar wanneer er gevaar dreigt. Grauwe ganzen vertonen ander gedrag en kunnen zich gaan verspreiden bij onraad. Dat gedrag maakt het lastig om ze als groep bijeen te houden en te leiden naar een omsloten ruimte,

Een aanvaring met een gans kan flinke schade veroorzaken. Foto: Mighty Travels (CC BY 2.0)

de kraal. Dat betekent dat de geleiding al op meer dan twee kilometer, in alle rust, moet beginnen. Het betekent ook dat er honderden meters lange omheiningen moeten worden geplaatst. Wanneer de ganzen de kraal bereiken wordt deze snel gesloten en van zwarte folie voorzien. De ganzen zien dan geen horizon meer en wachten rustig af op wat komen gaat. Nadat de ganzen de mobiele installatie zijn binnengegaan wordt de ruimte luchtdicht afgesloten, stroomt het koolzuurgas onmiddellijk naar binnen en treedt de dood binnen twee minuten in. Daarna worden de dode ganzen door een poeliersbedrijf opgehaald. Alle onderdelen van de dieren worden gebruikt voor menselijke of dierlijke consumptie. Ook het dons vindt zijn weg binnen de industrie. In 2015 werden in het hele land 42.687 ganzen gevangen en met koolzuurgas gedood. Binnen het gebied van twintig kilometer rondom Schiphol kwam het totaal aantal gedode ganzen op 5.384 uit.

Ganzen als gastronomische specialiteit

Consumptie van biologisch gehouden pluimvee ontmoet bij menig natuur- en milieubewuste consument sympathie omdat de dieren zoveel mogelijk onder natuurlijke omstandigheden worden gefokt. Gedode, wilde ganzen voldoen zelfs méér dan volledig aan dezelfde biologische criteria die voor pluimvee gelden. Het valt toe te juichen dat ganzen na doding hun weg vinden naar voedselbanken, keukens

en restaurants. Ganzenvlees is een delicatesse. Wel vraagt de bereiding van ganzenvlees, vanwege de wisselende structuur, vakmanschap.

In het overvolle Nederland wordt alles ingedeeld en gereguleerd. En wat zich niet houdt aan ons plan wordt te snel gezien als een probleem. Ganzen zijn bijzondere cultuurvolgers in een landelijk gebied dat steeds meer gaat lijken op een industrieterrein in de open lucht. Uit de hoogproductieve weidevelden zijn de weidevogels verdwenen door het intensieve maaibeeld. Met het verjagen van ganzen zitten we straks met een soort groene doodse vlakte waarin niets anders meer leeft. Dat komt neer op het verbannen van de natuur uit onze leefomgeving.

Maarten Loonen, december 2013

Tot slot

Overzomerende ganzen zijn, met uitzondering van de exoten en gedomesticeerde ganzen, beschermde dieren. Plaagdieren zijn het ook want ze richten veel en steeds meer economische schade aan. In de luchtvaart en in de landbouw. Maar in feite zijn het superdieren. Waarom? Omdat trek ganzen jaarlijks pendelen tussen de poolgebieden en onze streken. Ook zijn het dieren die de kansen benutten die

mensen ze bieden. Gedegen wetenschappelijk onderzoek naar de veranderende levensomstandigheden en het gedrag van ganzen zal problemen kunnen verminderen. Wanneer we ganzen minder kansen gaan bieden zullen de populaties kleiner worden. Voorlopig is de mens zijn rol als predator aan het versterken door het doden van grote aantallen overzomerende ganzen. Op langere termijn bieden aanpassingen van het landschap een duurzamere en diervriendelijkere oplossing voor het ganzenprobleem. In 1968 was het probleem dat grauwe ganzen in Nederland nauwelijks nog te vinden waren. In de Kop van Overijssel werden ze toen uitgezet zodat zich weer een gezonde populatie grauwe ganzen kon opbouwen. Het kan verkeren.

Het laatste woord is over ganzen nog lang niet gesproken en geschreven. In Nederland wonen gemiddeld bijna 400 mensen binnen een vierkante kilometer. De belangen en rechten van mensen en dieren zijn meestal tegengesteld. Standpunten over natuurbeheer en dierenrechten meestal ook. Zelfs tussen wetenschappers en natuurbeheerders uit de praktijk.

Met dank aan dr. Maarten Loonen, Arcisch Centrum, Rijksuniversiteit Groningen, voor zijn discussies en citaten.

Wat blijft zijn ganzen, want die horen bij de natuur van de Lage Landen aan de zee.

Ganzen worden in een kraal verzameld alvorens de mobiele vergassingsinstallatie in te gaan. Foto: Duke Faunabeheer

Het grootste risico voor een luchthaven ontstaat als ganzen overvliegen. Foto: Maarten Visser (CC BY-SA 2.0)